
PESMI V ILEGALNIH GORIŠKIH PUBLIKACIJAH V OBDOBJU MED VOJNAMA

V prispevku so obravnavane pesmi v ilegalnih publikacijah, ki so izhajale v medvojnem obdobju na Goriškem, in sicer v naslednjih revijah: *Soča*, *Tihe besede*, *Pisanice*, *Gmajna*, *Brinjevke* in *Tavžentroža*.¹ Večino pesmi so napisali Lado Piščanc, Alojz Kocjančič, Ljubka Šorli in Milko Matičetov, poleg tega so bile v publikacije uvrščene pesmi Srečka Kosovela, Stanka Vuka in Franceta Sveta ter prispevek Borisa Pahorja. Pesmi so tematsko vezane na zatiranje slovenstva na Goriškem in v Beneški Sloveniji. Obenem je v njih opazna religiozna komponenta, saj so ustvarjalci večinoma izhajali iz goriškega semenišča. V tem obdobju so nastale tudi pesmi, ki so natisnjene v ilegalnih publikacijah na Tržaškem in ki se izkustveno umeščajo v tržaški prostor. Njihovo idejno ozadje je ravno tako povezano z zatiranjem slovenstva, tako da lahko v njih odkrijemo podobne literarne vzorce za prikaz razmerja med domačo in tujo kulturo. Pesniško ustvarjanje v goriških ilegalnih publikacijah predstavlja posebno poglavje slovenske literarne zgodovine, ki je bilo do sedaj malo poznano, in je še posebej dragoceno zaradi nekaterih pesmi Ljubke Šorli in Milka Matičetova, ki niso bile objavljene drugje.

Ključne besede: Lado Piščanc, Alojz Kocjančič, Ljubka Šorli, Milko Matičetov

Razmere na Goriškem pred nastankom publikacij

Ilegalne publikacije na Goriškem so povezane z nastopom fašizma, ko se je na slovenskem ozemlju začela načrtna in prisilna asimilacija.² Slovenski tisk pod Italijo je bil že takoj po letu 1922 podvržen cenzuri. V primerjavi s Trstom so v Gorici slovenski listi izhajali nekoliko več časa, saj niso bili tako narodno in komunistično

---

¹ Članek se navezuje na diplomsko delo: Tina Zanardi, 2016: *Pesmi v ilegalnih goriških publikacijah v medvojnem obdobju*. Univerza v Novi Gorici: Fakulteta za humanistiko.

² Več o tem glej v Kacin Wohinz, 1974, in Kacin Wohinz, 2008.

usmerjeni.³ Konec leta 1928 oziroma začetek leta 1929 pa je dejansko predstavljal konec izhajanja slovenskih legalnih listov v Gorici in Trstu. Istočasno so začela nastajati ilegalna društva in organizacije, ki so bila razdeljena na krščansko strujo, ki je prevladovala na Goriškem, ter liberalno v Trstu. Najmočnejša organizacija je bila ilegalna organizacija TIGR. V Gorici je uradno ostala le še krščanska socialna stranka, ki so jo vodili duhovniki. Po letu 1929 se je delovanje krščanskih socialcev pomaknilo v ilegalno, s sedežem v goriškem semenišču (Colja 1996/1997). Prvi semeniški ilegalni listi, ki so izhajali med letoma 1929 in 1935 (*Človek iz višine* (kasneje *Kladivar*), *Metla*, več dijaških listov brez naslova, rokopisni list brez naslova), niso ohranjeni (Štranj 1968). Za našo razpravo bodo zanimivi listi, ki so nastali po letu 1935, in sicer *Tihe besede*, *Pisanice*, *Gmajna*, *Brinjevke* in *Tavžentroža*, poleg tega bomo obravnavali še list *Soča*, ki je bil pripravljen v okviru komunističnega dijaškega krožka iz Tolmina (Colja 1996/1997).

Goriške ilegalne publikacije⁴

List *Soča* se je pojavil v letih 1927 in 1928. Izšle so tri številke lista v približno 50 izvodih (Colja 1996/1997). Kopije vseh treh števil *Soče* hrani Narodna in študijska knjižnica v Trstu, vendar so izvodi v tako slabem stanju, da zapisi sploh niso čitljivi. V listu sta bili objavljeni dve pesmi Ljubke Šorli, katerih prepise nam je posredoval njen nečak Igor Tuta, ki je evidentiral in zbral njene pesmi.

Za božič leta 1935 je na enaindvajsetih straneh v 10–20 izvodih izšla prva ohranjena publikacija, pripravljena v goriškem semenišču, z naslovom *Tihe besede*, pri kateri so sodelovali Milko Matičetov, Stanko Vuk, Avguštin Žele, Ivo Juvančič in Kazimir Humar (Colja 1996/1997). Naslov najbrž nakazuje, da se udejstvovanje izraža kot tihota, tih glas, v nasprotju z vpitjem, kričanjem, ki bi si ga zatirani želeli kot izraz bolečine zaradi ponižanja. Matičetov v svojem proznem prispevku *O tujkah* (*Tihe besede* 1935: 21) poudari pomen maternega jezika in njegove rabe. Prizadevanje za ohranitev slovenščine v času fašizma je pravzaprav spodbudilo nastanek publikacij, kar zapišejo avtorji v sklep »Kaj naj še povem ob koncu teh tihih besed? Morda hvalo sebi, tebi, da smo si nekaj boječega povedali, kar bo lahko nekoč smelo in moralo glasno upiti v svet?« (*Tihe besede* 1935: 21). Želja po ustvarjanju v slovenskem jeziku je prisotna tudi v ostalih publikacijah, med drugimi v *Pisanicah*, ki so izšle ob velikonočnem času leta 1936, na šestindvajsetih straneh v 15–20 tipkanih izvodih, pri katerih so sodelovali isti avtorji kot pri *Tihih besedah* (Štranj 1968).

Poleti leta 1936 je izšla publikacija z naslovom *Gmajna*, pripravljena v Koprivi na Krasu in Gorici, obsegala je petdeset strani in bila razmnožena v 10–20 tipkanih izvodih (Štranj 1968). Pri listu so sodelovali Vuk, Matičetov, Žarko Vuga, Karel Bačer, Alojz Kocjančič in Lado Piščanc. Naslov najverjetneje aludira na gmajno

³ Podroben seznam slovenskega tiska, ki je izhajal med letoma 1918 in 1928, je objavljen v Zanardi, 2016, in Pahor, 1995.

⁴ Več o navedenih publikacijah glej v Zanardi, 2016 in Colja, 1996/1997.

kot skupnost. Morebiti je naslov povezan tudi z dejstvom, da so se šolarji v času počitnic družili na kraški gmajni. Publikacija je posvečena Srečku Kosovelu, kar opazimo že na prvi strani v posvetilu »Posvečena spominu pevca domače zemlje« (*Gmajna* 1936: 1).

Novembra leta 1938 so v 45 izvodih in na osemindvajsetih straneh izšle *Brinjevke*. Kljub temu, da je publikacija nastala v Tomaju, jo lahko prištevamo h goriškim publikacijam, saj so jo oblikovali dijaki goriškega semenišča, glavno vlogo pa je imel Matičetov kot urednik in avtor večine prispevkov (Štranj 1968). Na njegovo prošnjo je s sestavkom *Jambori in jadra* sodeloval Boris Pahor, ki je kasneje povedal, da je v tem primeru najverjetneje šlo za njegovo prvo objavljeno besedilo in to v »elitni reviji« (Pahor 1999: 82), čeprav imamo podatke, da je svoj prvi prispevek objavil v *Mladiki* leta 1937 pod psevdonimom Jožko Ambrožič (Colja 1996/1997). Tako kot pri *Gmajni* so tudi v *Brinjevkah* prisotne poezije Srečka Kosovela, in sicer najdemo njegove verze na začetku lista »V jesenski tihi čas prileti brinjevka na Kras« (*Brinjevke* 1938: 1), kar se navezuje na naslov ter čas nastanka publikacije. Kosovelov verz je del impresionistične pesmi *Balada* (Kosovel 1964: 11), ki upesnjuje motiv italijanskih lovcev, ki streljajo brinovke. V pesmi je nakazano zatiranje slovenskega naroda, na katerega opozarja tudi uvodni Matičetov prispevek v dani publikaciji *Gmajna*, v katerem je opisano stanje na Goriškem, dolžnost obiskovanja italijanskih šol, posledično nemožnost učenja slovenskega jezika in pisanja pesmi v slovenščini (*Gmajna* 1938: 5–6).

Tavžentroža je izšla v štirih številkah, vezanih v en sam izvod, med septembrom in decembrom leta 1938. List je izdala Katoliška dijaška zveza na Goriškem (Štranj 1968). Tako kot pri *Gmajni* bi naslov lahko razumeli v smislu slovenske skupnosti, ki se bori za obstoj svoje kulturne dediščine. Gre namreč za slovensko ljudsko poimenovanje zdravilne rastline *Centaurium erythraea*, tako da raba slovenske besede zbuja konotacije o slovenski identiteti.

Pesmi v ilegalnih goriških publikacijah⁵

Glavni pesniki, ki so sodelovali v goriških ilegalnih publikacijah, so bili Lado Piščanc, Alojz Kocjančič, Ljubka Šorli in Milko Matičetov, poleg njih pa so uredniki listov objavili še prispevke Stanka Vuka, Srečka Kosovela in Franceta Sveta. Skupne poteze obravnavanih pesmi so vidne predvsem v metaforičnem prikazu fašističnega zatiranja slovenstva in slovenskega jezika.

V *Tihih besedah* najdemo dve pesmi pesnika in pisatelja Stanka Vuka, ki ju je najverjetneje priskrbel Ivo Juvančič, saj sta vzdrževala stike, kljub temu, da je Vuk v času priprave publikacije študiral v Benetkah (Colja 1996/1997). Ivo Juvančič (1899–1985) je odigral važno vlogo pri spodbujanju dijakov k literarnemu ustvarjanju. Od leta 1927 do leta 1935 je bil prefekt, nato podravnatelj v malem semenišču, od

⁵ V razpravi so citirane vse pesmi, ki niso bile ponatisnjene, pri ostalih pa je naveden vir.

leta 1935 do leta 1939 pa podravnatelj in profesor v goriškem velikem semenišču. Glede na to, da je list izšel za božič, sta tudi pesmi povezani s to tematiko. Prva nosi naslov *Božiček* (*Tihe besede* 1935: 1; Vuk 1998: 38), druga objavljena pesem je *Otroci pri Jaselcah* (*Tihe besede* 1935: 10; Vuk 1998: 39). Obe pesmi sta sestavljeni iz dveh štirivrstičnic, slog je preprost, ozračje pa pozitivno in prežeto z upanjem, ki ga prinaša Jezusovo rojstvo.

V publikaciji *Gmajna* sta objavljene dve Kosovelovi pesmi. Na prvo stran so avtorji umestili pesem v prozi *Pokazal vam bom grm* (*Gmajna* 1936: 1; Kosovel 1974: 202), kjer avtor s simbolom grma najverjetneje prikazuje fašistično zatiranje slovenstva. Podoben prikaz zatiranja slovenstva pa opazimo tudi v pesmi *V mračni uri*, ki jo navajamo v celoti, saj pesmi ne najdemo v Kosovelovem *Zbranem delu*, avtorji *Gmajne* pa so pod njo dodali zapis: »(Iz zapuščine) 2. februarja 1922« (*Gmajna* 1936: 8). Pesem je zgrajena na nasprotju med upanjem, ki ga denimo evocira podoba sonca, in bolečino, ki jo v pesemski prostor priključijo besedne zveze, kot so na primer žalostni vzdih, otožne misli in gorje v srcu.

Tam za mejami gòr je topleje,
tam solnce žareče se vsakemu smeje,
a predno skoro pride do tja,
mu srce je polno gorjã.

Solze bolestne in žalostni vzdih
romajo kot samotarji tihi
dokler se v tiho noč ne zgubé,
dokler ne misli otožne zaspé.

A eno upanje vendar nas drami,
da je še sreča prelestna pred nami,
tudi če je ne doseže srce,
tudi če romar bolestni umre.
(*Gmajna* 1936: 8.)

V publikaciji *Brinjevke* je bila nadalje objavljena pesem *Dež* takrat že pokojnega Franceta Sveta.

Po oknu drse
težke kaplje,
neslišno drse
težke kaplje.

Čez moje srcé
grenke kaplje
brezčutno drse –
grenke kaplje.
(*Brinjevke* 1938: 10.)

Z vidika literarne imagologije je zanimiva fragmentarna pesem, ki je bila objavljena v listu *Tavžentroža*. Avtor pesmi ni naveden, sklepamo pa lahko, da se je avtor medbesedilno navezoval na pesem *Jadransko morje* Simona Jenka.

Gradisca, Gradiscutta, Gorizzo, Goricizza, Belgrado ...
 so vasi, ki nam jasno pričajo, da so bili Sloveni nase-
 ljeni vse do Tilmenta.
 Naš ded tu pisal svoja dela,
 naš govor čul si prek poljan,
 tu pesem naša je zvenela.

A zdaj zatrt je tod naš glas
 in tuji krog zvene glasovi ...
 (*Tavžentroža*, 1. številka 1938: 15.)

Avtor v pesmi opozarja na zatiranje slovenstva v času fašizma, pri čemer je opazno antitetično slikanje, vidno v nasprotju med »Mi« (Slovenci) in »Oni« (tujci), nasprotniki slovenstva (Toroš 2010). Takšen postopek je opazen tudi pri drugih slovenskih pesmih v medvojnem obdobju, ki se problemsko ukvarjajo s tržaškim in goriškim prostorom v medvojnem obdobju. Pesniki so se najverjetneje odločali za posredno, metaforično izražanje, ker je bil potencialnim bralcem družbenopolitični kontekst znan, pa tudi zaradi samega sporočila pesmi (Toroš 2011). Obenem opazamo, da slovensko skupnost metonimično zaznamuje slovenska beseda v pisni in slušni podobi (naš ded tu pisal, naš govor, pesem naša, naš glas).

V nadaljevanju razprave bodo predstavljeni glavni avtorji goriških ilegalnih publikacij in njihovo delo. Največ pesmi je v publikacije prispeval Lado Piščanc, ki je leta 1926 začel obiskovati goriško malo semenišče in bil kasneje posvečen v duhovnika. V začetku druge svetovne vojne je bil poslan za kaplana v Cerkno, kjer so ga leta 1944 obtožili kolaboracije z Nemci in posledično izdajstva partizanov, ki naj bi privedlo do pokola v partijski šoli v Cerknem. Skupaj s štirinajstimi obtoženci so ga umorili in vrgli v brezno. Kasneje se je izkazalo, da obtožbe niso bile resnične (Čuk 1994; Piščanc Z. 1995). S pesnjenjem je začel skupaj z Alojzom Kocjančičem. Prva in edina Piščančeva pesniška zbirka je izšla postumno leta 1950 z naslovom *Pesmi zelene pomladi*. Zbrala in uredila jih je Piščančeva sestra Zora, večjega odmeva pa ta zbirka ni imela, najbrž iz političnih razlogov.

V goriških ilegalnih publikacijah prva objavljena Piščančeva pesem nosi naslov *Bolnik*, podpisana pa je bila s psevdonimom *Borec* (*Tihe besede* 1935: 18; Piščanc 1995: 12). V pesmi se lirski subjekt obrača po pomoč k Bogu in takšna pesemska zasnova je značilna še za eno pesem navedenega avtorja, ki je bila objavljena v ilegalnih publikacijah in kasneje ponatisnjena (pesem *Vigilija; Gmajna* 1936: 26; Piščanc 1995: 61). Glede na vsebinske in jezikovne značilnosti predvidevamo, da je Piščančeva tudi pesem ... *In bom živel*, čeprav je ne najdemo v njegovi zbirki pesmi. Podobnega mnenja je tudi Nastja Colja (Colja 1996/1997). Pesem v podobi uvele rože in smrtne ptice nakazuje zatiranje slovenstva pod fašizmom. Obenem izraža vero v zmago dobrega nad zlom.

Nocoj sem kakor roža na poljani,
ki bo še to noč uvela
in razsula se ob zori rani.

Ne vem, da če ne grem na daljno pot
še to uro, čez katero padla senca je perot
smrtne ptice, bom umrl.

Če ne grem na pot pa, vem, da le obrnila
se bo bela božja dlan
in čez vso poljano rosa bo rosila.

Z razpokanimi ustnicami jo bom žejno pil
in se v moči in lepoti okrepil
kakor roža – in bom živel.
(*Pisanice* 1936: 8.)

Kot uvodoma pojasnjuje Matičetov v *Brinjevkah*, nihče ni učil dijakov pisati v slovenskem jeziku, saj so bile slovenske šole prepovedane, in zato poudarja težavnost ustvarjanja v slovenščini, kar je opazno v mestoma okornem izražanju v analiziranih pesmih.

Piščanc je nadalje s pesmijo *Ptička begunka* (*Gmajna* 1936: 28; Piščanc 1995: 28), ravno tako iz zbirke *Pesmi zelene pomladi*, najverjetneje želel opozoriti na izseljevanje Primorcev v tujino, ki je bilo v tistem času zelo aktualno, zaradi ekonomskih in političnih razmer.⁶

Na aktualno problematiko Slovencev pod Italijo opozarja tudi pesem, najverjetneje Piščančeva, ki je bila objavljena v *Tavžentroži* pod naslovom *V prostost*. V simbolu orla, ki se osvobodi iz ječe in je poln radosti, je nakazano zatiranje slovenstva in želja po boju za osvoboditev.

Odprla so se vratca temne ječe
S ponosnim krikom ven je orel planil
Radosti silne, ki jo v prsih hranil
Ves čas je nezavedno hrepeneče

Ves čas ta – kakor klic mu daljne sreče
Je klilo v srcu, kar mu drugi ubranil
Prostosti slast je, da ni krila zganil
In v sušnosti le klical je proseče.

Na sonce zdaj pogled ponosni upira,
Mogočno stresa še si krila svoja
– O vendar že nič več jih ne ovira!

---

⁶ Več o izseljevanju v Kacin Wohinz, 1974.

Razpne kot jadra jih in poln pokoja
 Vzleti, zaplava, v gore se ozira -
 Življenja se mu hoče, zdaj, in boja.
 (Tavžentroža 1938: 10.)

Alojz Kocjančič je leta 1924 začel obiskovati goriško semenišče, kjer je pod vplivom mentorjev in sošolcev začel pisati svoje prve pesmi, poleg proznih sestavkov in dnevnikov (Gregorič 2003). Kocjančič je izdal dve pesniški zbirki, *Šavrinske pesmi* (1962) in *Brumbole* (1988).

V goriških ilegalnih publikacijah sta prisotni dve Kocjančičevi pesmi. V *Gmajni* je to pesem *Razodel bi se* (Gmajna 1936: 23; Kocjančič 1988: 28), ki je izrazito bivanjska in kaže na razklanost lirskega subjekta. V *Tavžentroži* je objavljena pesem *Večer ob Nadiži* (Tavžentroža 1938: 15; Kocjančič 1988: 19), ki naj bi bila po Matičetovem pričevanju delo Ernesta Jazbeca (Colja 1996/1997). Po pregledu Kocjančičevih pesniških zbirk pa ugotovimo, da je pesem njegova, le da jo je v obeh svojih zbirkah naslovil z *Večerni mol*. Ta podatek je pomemben, saj v dosedanjih raziskavah Kocjančič ni bil omenjen kot sodelavec *Tavžentrože*. Opis toka Nadiže bi lahko primerjali z opisom toka reke Soče v Gregorčičevi pesmi *Soči* (Gregorčič 1947: 65–67) ter z njeno personifikacijo. Kot reka Soča je tudi Nadiža personificirana kot ljubeča mati, ki sočustvuje s sinovi (Slovenci), le da je pri Kocjančiču opazen tudi erotični element: Nadiža, ki »poljublja« kamenje. Poleg tega bi »najtišja bol« v pesmi *Večer ob Nadiži* lahko namigovala na takratne razmere na Goriškem in v Benečiji, ki niso bile naklonjene slovenstvu. Tudi v tem segmentu torej najdemo tematsko vzporednico z Gregorčičevo pesmijo *Soči*.

Ljubka Šorli je med letoma 1925 in 1933 delovala v študentskih ilegalnih organizacijah in v teh letih so nastale tudi njene prve pesmi (Brecelj, 2010). V skladu z njenim pričevanjem je ohranila samo nekatere in te je objavila v listu *Soča* (Češčut 2002) pod psevdonomim Rada (Colja 1996/1997). V glasilu *Soča* najdemo dve njeni pesmi, ki sta njeni prvi objavljeni pesmi in kasneje nista bili ponatisnjeni. Kljub temu v obeh pesmih že odkrijemo pesničin izdelan pesniški izraz.

V pesmi *V tujini*, ki jo navajamo v nadaljevanju, lahko povlečemo vzporednice z Gregorčičevo pesmijo *Soči* (Gregorčič 1947: 65–67), saj se podoba reke Soče povezuje s slovenstvom in občutjem domačnosti: lirski subjekt se iz tujine z domotožjem spominja domačih (slovenskih krajev) in šumenja reke Soče.

V daljavo zrem ...
 kot mrtev zdaj je moj pogled,
 zakaj – ne vem.
 In tja v daljavo
 mi duša izzveni,
 kjer zvon večerni zdaj doni:
 Mariji zdravo!

Tako vse tiho, mirno je
kot bi bitja ne bilo na sveti!
In v tej tihoti zdi se mi,
da čujem tam od daleč
valove tvoje Soča zašumeti!
Oh sanje, sanje ...
(*Soča* 1927–1928: 3.)

Zanimivo je, kako opisano stanje doživlja lirski subjekt na sebi: mrtev pogled, duša brez zvena. Donenje zvona kot kontrast vseskozi prisotni tišini lahko nakazuje, da je zadnje zatočišče lirskega subjekta vera.

Druga pesem, objavljena v listu *Soča*, je *Božična noč*, v kateri je izraženo upanje na boljše življenje. En sklop podob je povezan z božičem (sveta noč, jaslice, božji hram), zmago dobrega nad zlom, ki tako pomeni kontrast težkim časom fašizma.

Sneg pada v noč ...
Nekje tam daleč čuje se zvonjenje –
Polnoč!

Po stezi vidi temne se postave,
ki sklonjene, molče hitijo v noč ...
Misli svete polnijo njih glave –
tja k jaslicam jih snežna vodi pot.

In iz temine čudne
prav majhna, bleda lučka ven odseva ...
Tam v hramu božjem čuje se glasove trudne –
to molitev je, ki v noč odmeva.

Božična noč nocoj ...
Iz duše vseh kipi molitev vneta –
povsod veselje, mir, pokoj,
saj noč nocoj je – sveta ...
(*Soča* 1927–1928: 1.)

Milko Matičetov je leta 1930 začel obiskovati goriško malo semenišče. Kot na ostale dijake sta nanj vplivala Šček in Juvančič, ki sta ga spodbujala k literarnemu izražanju ter ga navdušila za zbiranje ljudskega blaga v domačem okolju (Ložar Podlogar 2001). Virgil Šček (1889–1948) je bil duhovnik v Avbru, ustanovil je ilegalni Krožek kraških študentov (Stanonik 2005) in imel velik vpliv na dijake goriškega semenišča. Slednji so mu v branje in pregled pošiljali svoje prispevke ter nosili vse ilegalne publikacije, nastale v goriškem semenišču (Colja 1996/1997). Matičetov je začel zbirati ljudske pravljice in pesmi, poleg tega pa je sodeloval pri vseh publikacijah, ki so bile pripravljene v goriškem semenišču, med drugim je bil glavni urednik in pisec večine prispevkov za list *Brinjevke*.

V goriške ilegalne publikacije je Matičetov večinoma prispeval narodne pesmi in prispevke o Benečiji, v *Brinjevkah* pa je objavil tudi tri pesmi. Najverjetneje so bili to njegovi prvi in tudi edini poskusi pisanja poezije, saj podatkov o kakšni njegovi zbirki ali drugih objavljenih pesmih nismo našli. Ker niso bile ponatisnjene, velja zanje še posebna skrb pred izgubo zaradi slabega stanja samih publikacij.

V pesmih *Domače pokopališče* in *Mestno pokopališče* je prisotno nasprotje med podeželsko domačnostjo in mestno odtujenostjo, ki se kaže skozi odnos do grobov in prednikov. V pesem *Domače pokopališče* avtor vplete drobce ljudskih običajev (obredni vahtni hruh; Kuret 1989), kar kaže na njegovo zgodnjo etnografsko orientacijo.

Dedje so si utrgali od ust
rdeče kraške prsti
in jo nanegli k cerkvi
za svoj večni delopust.

Božja njiva je topla:
saj jo je ogrelo srcê
moje mlade matere.

Ko o Vseh svetih Ajdov kruh diši
in sirote hlebčkov prosimo
»za uboge duše v vicah«,
na slednjem grobu sveča gori.

Za vernih duš dan
materi gomilo zrahljam
in z martinkami pokrijem.

Spomladi trta od veselja joka
in semena v zemlji se budé –
le naši dragi spé,
ker so jih vsadili pregloboko.
(*Brinjevke* 1938: 17.)

V grobnicah prostornih ni
vere, upanja, ljubezni.

Zimzelen, kamenci beli,
razprti napis: prah v oči!

Pajčina in pusta noč
se mrzlih sten drže,
naj luči še tako žare.

Za rajnkimi solzo prelij:
né bo predrla škrlí
A solze nikdó ne potoči.
(*Brinjevke* 1938: 18.)

V pesmi *Mrtvi materi* si lirski subjekt zamišlja, kako bi ga kot odraslega fanta ocenila mati. Pri tem opazimo sled semeniškega moralizma, da je ljubezen (eros) padec v greh.

Polno pri nas je deklet,
a kje naj potrkam na okno?

Veš, čeprav me tegà dvajset let
še v sanjah nisi spočela,

zdaj sem fant, da šepečejo:
– kako bi ga bilà mati vesela.

Dahnilo je iz globočine:
 »Bog ne daj, da bi ljubezni stradal,
 a ne voščim ti, moj sinek,
 da bi v ljubezni padel.«
 (*Brinjevke* 1938: 28.)

Stičišča in razhajanja med pesmimi v goriških in tržaških ilegalnih publikacijah

Ob koncu gre izpostaviti še nekaj stičišč in razhajanj med goriškimi in tržaškimi ilegalnimi publikacijami. Slednje so nastajale pod okriljem treh skupin: Na Goriškem je bila prisotna skupina dijakov in študentov, predvsem obiskovalcev goriškega semenišča, poleg nje še komunistično usmerjeni dijaški krožki, na Tržaškem pa je to bila narodna, t. i. štempiharska skupina (Pahor 1995). S časovnega vidika so tržaške publikacije izhajale dlje časa. Po izidu zadnje goriške publikacije leta 1938 je v Trstu izšla še Pahorjeva *Malajda*. Leta 1940 je Pahor s Stankom Vukom uredil nenaslovljen list s Kocbekovim motom *Dvignjeni iz nedelje strmimo v zemeljski krog*. Iz dejstva, da sta oba sodelovala tudi pri goriških listih, lahko sklepamo, da so med goriško in tržaško mladino obstajali stiki, poleg tega je na Goričane imel velik vpliv Šček, ki je odigral pomembno vlogo tudi pri Tržačanih. V istih letih so izšli še trije dijaški listi, natisnjeni v Trstu: *Iskra*, *Plamenica* in *Plamen*, pri katerih je sodeloval Milan Bolčič (1909–1998) (Pahor 1995).

Kot ugotavlja Živa Strnad, so štempiharske publikacije »edini literarni prispevki v slovenščini v tem času na Tržaškem« (Strnad 2014: 5), enako velja za obravnavane ilegalne publikacije, ki so izhajale na Goriškem. Med obema gibanjema lahko najdemo kar nekaj vzporednic, saj so si sodelavci obojih prek pesmi prizadevali za ohranitev slovenske kulture. Tako je za goriški in tržaški sklop pesmi značilno, da prikazujejo Slovence v boju z zlom (aluzije na fašizem), pri čemer se ti za pomoč iz nastale situacije obračajo k Bogu, mitološkim bitjem (npr. Kralj Matjaž) in poosebljeni naravi na Goriškem, Videmskem in Tržaškem (reka Soča, Nadiža ...). Pri tem je treba opozoriti, da se Benečija kot dogajalni prostor pojavi le v goriških publikacijah. Temu je najbrž tako, ker so dijaki goriškega semenišča zbirali narodno blago ter se večkrat odpravljali na izlete v Benečijo, pa tudi geografsko so bili bliže Čedadu in okoliškim krajem. Po drugi strani je v goriških publikacijah posebno mesto namenjeno pesniku Krasa, Srečku Kosovelu, tržaški pesniški krog pa se je v veliki meri naslonil na pesmi »goriškega slavčka« Simona Gregorčiča (Strnad 2014).

Goriške ilegalne publikacije so posebej dragocene, ker so v njih natisnjene do sedaj nepoznane pesmi pomembnih slovenskih literatov oziroma so edine napisane pesmi slovenskih kulturnih delavcev (Ljubka Šorli, Srečko Kosovel, Milko Matičetov), pri čemer v literarnem jeziku prikazujejo fašistično zatiranje slovenstva na Goriškem in v Benečiji. Ohranjene publikacije že močno načenja zob časa, tako da bi jih bilo smiselno digitalizirati, z namenom ohranjanja slovenske literarne dediščine oziroma posebnega, do sedaj malo poznanega poglavja slovenske literarne zgodovine.

Viri

- Soča*, 1927–1928. Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.
- Tihe besede*, 1935. Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.
- Pisanice*, 1936. Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.
- Gmajna*, 1936. Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.
- Brinjevke*, 1938. Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.
- Tavžentroža*, 1938. Trst: Narodna in študijska knjižnica Trst.
- Gregorčič, Simon, 1947: *Zbrano delo I*. Koblar, France (ur.). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kocjančič, Alojz, 1988: *Brumbole*. Tomšič, Marjan (ur.). Koper: Lipa.
- Kosovel, Srečko, 1974: *Zbrano delo II*. Ocvirk, Anton (ur.). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Piščanc, Lado, 1995: *Pesmi zelene pomladi*. Piščanc, Zora (ur.). Gorica: Goriška Mohorjeva družba.

Literatura

- Brecelj, Marijan, 2010: *Pesniški svet Ljubke Šorlijeve*. Šorli, Ljubka: *Izbrane pesmi*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba. 145–180.
- Colja, Nastja, 1996/1997: *Slovenske ilegalne mladinske publikacije v Trstu in Gorici: 1927–1940. / Pubblicazioni giovanili clandestine slovene a Trieste e Gorizia nel periodo 1927–1940: tesi di laurea in storia dei paesi slavi*. Università degli studi di Trieste, Facoltà di lettere e filosofia, Corso di laurea in lingue e letterature moderne. Trst: samozal.
- Češčut, Marija, 2002: *Drevo ob Soči*. Srečanje s pesnico Ljubko Šorli. Mercina, Marija (ur.): *Pogovori srca. Zbornik ob 90-letnici rojstva Ljubke Šorli*. Nova Gorica: Slavistično društvo. 9–39.
- Čuk, Silvester, 1994: Lado Piščanc. *Ognjišče* 30/2. 20.
- Gregorič, Milan, 2003: *Življenje in delo Alojza Kocjančiča*. Obid, Alenka (ur.) idr.: *Življenje in delo Alojza Kocjančiča, slovenskega istrskega pesnika, pisatelja in duhovnika*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče Koper in Zgodovinsko društvo za južno Primorsko. 7–26.
- Kacin Wohinz, Milica idr., 1974: *Slovenci v zamejstvu: pregled zgodovine 1918–1945*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kacin Wohinz, Milica idr., 2008: *Primorski upor fašizmu 1920–1941*. Ljubljana: Društvo Slovenska matica.
- Kuret, Niko, 1989: *Praznično leto Slovencev*. Druga knjiga. Ljubljana: Družina.
- Ložar Podlogar, Helena, 2001: *Milko Matičetov. Osemdeset let s pravljičami in povedkami. Mohorjev koledar*. Celje: Mohorjeva družba. 205–211.

- Pahor, Boris, 1999: O rojenicah ob Milkovi zibki. Ložar Podlogar, Helena (ur.): *Traditiones: zbornik inštituta za slovensko narodopisje in Glasbenonarodopisnega inštituta*. Ljubljana: Založba ZRC. 81–84.
- Pahor, Milan, 1995: Slovenska časniška govorica v Trstu in Gorici pred drugo svetovno vojno. Pavletič, Bojan (ur.): *Primorski dnevnik 1945–1995*. Trst: Družba za založniške pobude. 10–43.
- Piščanc, Zora, 1995: O Ladu Piščancu in njegovem delu. Piščanc, Lado: *Pesmi zelene pomladi*. Gorica: Goriška Mohorjeva družba. 103–107.
- Štranj, Pavel, 1968: Mladinska publicistika na Primorskem med dvema vojnama (1918–1940). *Jadranski koledar 1952–1968*. Trst: Založništvo tržaškega tiska. 131–139.
- Strnad, Živa, 2014: *Pesniška besedila v Štampiharskih publikacijah: literarnozgodovinski vidik*. Diplomsko delo. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko.
- Toroš, Ana, 2010: Podoba tujega v pesništvu Ljubke Šorli. Mihurko Poniž, Katja (ur.): *Ljubka Šorli (1910–1993). Znanstvena monografija ob stoletnici pesničinega rojstva*. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici. 154–163.
- Toroš, Ana, 2011: *Podoba Trsta in Tržaškega v slovenski in italijanski poeziji prve polovice 20. stoletja*. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici.
- Zanardi, Tina, 2016: *Pesmi v ilegalnih goriških publikacijah v medvojnem obdobju*. Diplomsko delo. Nova Gorica: Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko.